

BOROS POHÁR

Pókhálós boros pohár, pince-látta,
a búcsúzóknak hangja üveges.
A fémet, fényest a mélybe hagyták,
de magukkal cipelik az üreget.
A búcsúzóknak hangja pince-járta.

*

A fent és lent egyaránt ismerős.
Már sétálgattak más dimenzióban,
akár az alkonyi táj, kihunyóban.

Tárnok Éva

WASHINGTONI LEVÉL

Az 1994-es időközi választások eredményét, amelyen a Republikánus Párt az amerikai Kongresszus mindkét házában többségre jutott, a republikánus ideológusok az USA nagy politikai átrendeződése előhírnökének tekintették. Nem ez lett volna az első eset az amerikai történelemben, hogy időközi választások jelzik előre a pártok befolyásának nagy történelmi átrendeződését. Így volt ez 1894-ben, illetve 1896-ban, amikor a Republikánus Párt előbb a Kongresszus két házát, utóbb pedig – a folyamat megkoronázásaként – az elnöki pozíciót is megszerezte, s ezzel a szövetségi döntéshozatal valamennyi fontos pozícióját birtokába vette. Ezután – Woodrow Wilson elnökségének nyolc évét leszámítva – a Fehér Ház egészen 1932-ig republikánus kézben maradt. Az 1930-as időközi választások azonban már jelezték az újabb nagy átrendeződést – a demokraták nagy előretörését –, amelyet 1932-ben Rooseveltnél elnök és a Demokrata Párt kongresszusi győzelme nyomatékosított. Ezzel pedig kezdetét vette az amerikai politikai élet új demokrata korszaka.

Az amerikai politológusok, történészek körében az ország fennállásának kezdetei óta meglehetősen népszerűségnek örvend a politikai ciklusok elmélete. A ciklushipotézisek közül az egyik legbefolyásosabb a pártok periodikus átrendeződésének modellje. Eszerint az amerikai pártrendszer jellegzetesen kétpólusú: egy többségi és egy kisebbségi pártból áll. Többségi súlya annak a pártnak van, amelyik a korszak releváns kérdéseit megfogalmazza, a kisebbségi párt pedig erre reagál. Idővel új problémák merülnek fel, és a múlt fontos kérdései elvesztik jelentőségüket. Amint a régi pártok elodázzák a választ az új kihívásokra, az új problémák a régi politikai koalíciókat szétzilálják. A lakosság elégedetlensége, aktivizálódása, valamint harmadik pártok meg-

jelenése jellemzi az átrendeződés előtti korszakokat. Az eredmény a politikai erők új felállása és új többségi választási koalíció létrejötte.

A ciklusok hossza és egy-egy ciklus kezdetének, illetve végének kritériumai természetesen nem mindig teljesen egyértelműek. Különösen nehéz az egyidejű események elemzése ebből a szempontból. Utólag azonban a történészek felfedezni vélnek egy-egy „kritikus választást” – amilyen például az 1896-os vagy az 1932-es volt. E „kritikus választások” egy-egy ciklus végét, illetve az új kezdetét jelezték. A fordulatot végül is egy-egy döntő esemény, illetve egy-egy konfliktus tetőzése váltja ki, így például a rab-szolgaság megelégedése vagy a gazdasági világválság sokrétű feszültségei. Az USA történetében a ciklusok hosszát a politológusok mintegy negyven évre teszik. Míg 1992-ben – a Fehér Ház és a Kongresszus mindkét házának megszerzése után – a demokraták egy új demokrata korszak beköszöntében reménykedtek, addig a republikánusok az 1994-es választásoktól remélték az új idők eljöttét – a republikánus áttörést. Mind a két párt történelmi várakozásának volt alapja, hiszen 1968 óta – Jimmy Carter elnökségének négy évét kivéve – a Fehér Ház folyamatosan republikánus kézben volt, miközben ezzel egyidejűleg a Kongresszus mindkét házában a demokraták voltak többségben. Átmeneti időszakot jelentett e tekintetben Reagan elnökségének első hat éve, amikor a republikánusok a Kongresszus egyik házában, a Szenátusban kis többségre tettek szert.

Az elmúlt mintegy huszonöt évben új egyensúly látszott kialakulni az ország politikai életében. Az elnöki pozíciót tekintve az ország többsége a republikánusokra szavazott. Ezzel kifejezésre juttatta, hogy támogatja a Republikánus Párt elképzeléseit a szövetségi kormány szerepének és befolyásának mérsékléséről, a központi szabályozás csökkentéséről, tudomásul véve, hogy mindez nemcsak az adók, hanem az állami programok és juttatások korlátozását is jelenti. A republikánus elnök mellett azonban a Kongresszus mindkét házában a lakosság ismételten többséghez juttatta a demokratákat, akiktől viszont a népszerű társadalmi-szociális juttatások fenntartását és növelését várta, és a központi támogatásoknak, illetve a hadiipari vagy egyéb szövetségi szintű programoknak e célokhoz való hozzájárulását követelte egy-egy képviselő körzetében.

A demokrata többségű Kongresszus és a republikánus elnök ismételt megválasztásával jelentőssé vált az elmúlt negyedszázadban az ún. szavazatomegosztás, az egyik párthoz tartozó elnökre, illetve a másik párthoz tartozó kongresszusi képviselőre való egyidejű szavazás.

A szavazatok megosztása az elmúlt negyedszázadban valóban értelmezhető volt úgy, hogy a választók egyszerre akartak konzervatív elnököt és liberális Kongresszust (az amerikai terminológiában a „liberális” megjelölés nagyjából ugyanazt takarja, amit az európai szóhasználatban szociáldemokrata típusú politikának neveznek). A politológusok egy újabb típusú „checks and balances”-ról értekeztek, amelynek létét alátámasztotta, hogy a választások során nagy többséget szerzett mind a republikánus elnök, mind a demokrata képviselőház. Kialakulóban volt a mítosz a megosztott hatalomról: a Fehér Hárról és a szövetségi kormányról, amely a republikánusok biztos területe, és a Kongresszusról, amely a Demokrata Párt megingathatatlan birodalma. A pártok között létrejött eme különös egyensúlyt borította fel először a demokrata elnök győzelmével végződő 1992-es választás, majd rövid két év múltán az 1994-es. Ekkor ugyanis a Republikánus Párt a Kongresszus mindkét házában többséget szerzett, és ezzel a Képviselőház negyven év óta először republikánus vezetés alá került.

1994-es átütő sikereiket követően a republikánusok azt remélték, hogy a kongresszusi mellé 1996-ban megszerzik az elnöki hatalmat is. Ennek bekövetkezte jelezhetette volna, hogy megtörtént az ország nagy politikai átalakulása, amelynek révén a Republikánus Párt hosszú évtizedek után újra többségi párttá vált.

Az 1996-os választások azonban – mindkét párt megkönnyebbülésére és csalódására – továbbra is fenntartották a felemás helyzetet. Egyik párt sem könnyvelhetett el egyértelmű győzelmet, illetve kudarcot. A Republikánus Párt kénytelen volt elismerni, hogy Bill Clinton 1996-os megválasztása nem történelmi véletlen volt, hiszen az elnököt az 1992-es választáshoz képest nagyobb többséggel választották újra. De a Demokrata Pártot is szerénységre intette, hogy a republikánusok a Kongresszus mindkét házában megtartották többségüket.

A választások utáni első nyilatkozataikban mind az elnök, mind a Republikánus Párt vezetői elismerték a másik párt hatalmi pozícióit, és azt hangsúlyozták, hogy a lakosság a megosztott hatalomra, az elnök és a Kongresszus együttműködésére szavazott – ezért van, hogy megosztotta szavazatát. A választást követően az elemzők többsége is arról értekezett, hogy a választók egyik pártnak sem adtak döntő nagyságú hatalmat, hogy ezzel kényszerítsék őket kompromisszumokra és mérsékelt politika követésére. Alaposabb elemzések – olyanok, amelyek inkább a tényeket és nem a vágyakat fejezték ki – rámutattak arra, hogy a megosztott hatalmat rendkívül szoros választás esetén – amilyen az 1996-os is volt – a választók kis százalékának akarata is létrehozhatja. Arról volt szó, hogy a szavazók túlnyomó többsége vagy az egyik, vagy a másik pártot támogatta, és egyöntetűen adta le elnöki, illetve kongresszusi szavazatát. A megosztott hatalom a demokrata elnök és a republikánus Kongresszus között csak a szavazók egy töredékének, a becslések szerint hét–tíz százalékának kívánságát tükrözte. A szavazók egy további része harmadik párti elnökjelöltre szavazott, és így járult hozzá a megosztott hatalom létrejöttéhez.

Bill Clintonra a választók negyvenkilenc százaléka adta voksát, míg a republikánus párti kongresszusi képviselőkre 0,3 százalékkal többen szavaztak, mint a demokrata jelöltekre. Így a republikánusoknak sikerült megtartaniuk többségüket a Képviselőházban, de az 1994-es választások eredményéhez képest e többség lényegesen csökkent. (A Szenátusban a republikánusok 1996-ban megnövelték többségüket, de a szenátusi választások eredményét a megfigyelők kevésbé tekintik a választók hangulata mérésére alkalmasnak, mivel az erősebben függ az egyedi körülményektől, mint a képviselőházi választások. Ugyanis a hat évre megválasztott szenátorok csupán egyharmada áll a szavazók elé a kétévente megtartott szövetségi választásokon, míg a képviselők mandátuma két évre szól.)

A kongresszusi republikánusok körülbelül ötvenszázalékos sikerével állt szemben a Republikánus Párt elnökjelöltjének, Dole szenátornak negyvenegy százalékos szavazati aránya. A republikánusoknak 1996-ban tudomásul kellett venniük, hogy az 1992-es elnökválasztás óta immár másodszer sem sikerült olyan választási programot kialakítaniuk, amelyet az USA választóinak többsége támogatott volna. (Az amerikai politikai élet egyik döntő sajátossága, hogy országos programot elsősorban az elnökválasztás során fogalmaznak meg, a kongresszusi választási harcok kimenetelére pedig a helyi politika van nagyobb befolyással.) Míg Ronald Reagan 1984-ben az USA ötven államából negyvenkilencben nyert, addig George Bushnak 1992-ben csak tizennyolc, Dole szenátornak 1996-ban csak tizenkilenc államban sikerült a többséget megszereznie. A kongresszusi republikánusok ugyanakkor 1994-ben negyven év óta először

kapták meg a szavazatok több mint ötven százalékát, majd 1996-ban is megszerezték azoknak körülbelül a felét. Az amerikai politikai helyzet ingatag voltát mutatja, hogy 1992 óta az elnökválasztás során másodszer szerezték meg harmadik pártok elnökjelöltjei a szavazatoknak legalább tíz százalékát. Amerika történetében az Észak és Dél közötti polgárháború előtti utolsó két elnökválasztás során fordult ez elő utoljára, amikor az egyik nagy párt (Whig) elhalóban, egy másik pedig (Republikánus) születőben volt. Ez a történelmi analógia természetesen nem jelenti azt, hogy az ország olyan súlyos konfliktusoknak néz elébe, mint a múlt század közepén, de az erős harmadik párt jelenléte, tetézve azzal, hogy a lakosság fele 1996-ban nem ment el szavazni, mindenképpen jelzi, hogy a választók bizalma mind a két nagy pártban súlyosan megrendült. Alig fejeződtek be a választások, azonnal megkezdődtek a különböző politikai erők közötti harcok a választási eredmények interpretációja körül – s a csatározások egyaránt folytak a pártok között, illetve az egyes pártokon belül. A választást követő néhány napon belül kirobbant a vita a Demokrata Párt két nagy szárnya között annak értékeléséről, hogy Clinton elnök politikai programjának mely elemei állították meg a republikánus politikusok előretörését azok után, hogy az elnöknek 1995 tavaszán egy sajtókonferencián még bizonygatnia kellett, hogy az ország vezetésében releváns tényezőként van jelen. A Demokrata Párt egyik oldalán a tradicionális, liberális demokraták álltak, szemben az úgynevezett „új demokrata” vonalat képviselő irányzattal. A Demokrata Párt e két szárnya között kényszerű együttműködés jött létre az 1994-es republikánus győzelem után, amely alapjaiban ingatta meg a demokraták önbizalmát. Clinton elnöknek az előválasztások során ennek következtében nem kellett olyasfajta párton belüli kihívással szembenéznie, mint annak idején, 1980-ban Carter elnöknek – akit akkor meggyengített párton belüli riválisának, Ted Kennedynek a fellépése.

A liberális álláspont szerint azonban Clinton elnök győzelme és a demokraták 1996-os előretörése elsősorban annak volt köszönhető, hogy a Demokrata Párt a republikánus többségű Kongresszussal szemben megvédte a jóléti államot, és ezáltal a széles tömegek számára biztosított alapfontosságú juttatásokat. Fenntartották továbbá azokat a környezetvédelmi, munkavédelmi és egészségvédelmi szabályozásokat, amelyeket a kongresszusi republikánusok deregulációs lelkesedésükben radikálisan vissza akartak szorítani.

A lakoságnak az 1994-es választások után szembe kellett néznie az ellentmondással, amely abból fakadt, hogy egyszerre követelték az adók csökkentését, a költségvetés kiegyensúlyozását és az állam jóléti programjainak fenntartását. Ameddig a Kongresszus demokrata többségű volt, a jóléti programok számottevő megnyirbálására irányuló törvények megszületésétől nem kellett tartani, annak ellenére sem, hogy az elnöki hivatal közel negyedszázada republikánus kézben volt. A republikánus többségű törvényhozást azonban már csak az elnöki vétó akadályozhatta meg abban, hogy a jóléti állam népszerű programjait a deficit mérséklése, illetve az adócsökkentések érdekében ne nyirbálják meg radikálisan. A republikánusok 1995–96 fordulóján az elnököt az általuk javasolt kiadások csökkentésére akarták kényszeríteni, és ez a szövetségi kormány jelentős hivatalainak ideiglenes bezárásához vezetett. Az elnök és a Kongresszus közötti konfrontáció során a lakosság számára immár kézzelfoghatóan jelentkezett az a tapasztalat, hogy mit jelent, ha bizonyos kormányfunkciók szüneteltetése miatt különféle fontos szolgáltatások kiesnek. A szövetségi állam és annak funkciói az elnök és a Kongresszus közötti viták során elvesztették az absztrakt ellenség attribútumait. Az öregkori betegbiztosítás számottevő megnyirbálásának veszélye, a

különbféle szövetségi oktatási programok, az iskolai uzsonnatámogatás csökkentése, a környezetvédelmi regulációk lazítása stb. igencsak konkrét veszteségnek tűnt a lakosság túlnyomó többségének a szemében.

1996 tavaszára a közvélemény-kutatások mutatták is az eredményt: a republikánus Kongresszus népszerűségének zuhanását és a demokrata elnök egyre növekvő tekintélyét. Az adócsökkentések és a dereguláció ára néhány hónap alatt kézzelfoghatóvá vált. Az 1996-os választások során az öregek, akik 1994-ben jelentős számban hagyták el a demokratákat, ismét visszatértek. Ugyanígy, az 1994-es választások során a felsőfokú végzettséggel nem rendelkező alacsony és közepes jövedelmi kategóriákba tartozó rétegek – különösen a fehér férfiak – számottevő százaléka szavazott a republikánusokra. Ezek voltak azok a választók, akik 1992-ben nagy arányban szavaztak Clintonra, de akiknek anyagi körülményei az 1993–94-ben egyre javuló általános gazdasági helyzet közepette sem javultak. Ezeknek a szavazóknak is elég nagy százaléka állt ismét a Demokrata Párt oldalára ahhoz, hogy 1996-ban Clintont újraválasszák. Ez az a széles társadalmi réteg, amelynek a bére az elmúlt húsz évben nem nőtt, és akik a társadalmi egyenlőtlenség folyamatos növekedésének következtében egyre fokozottabb mértékben maradnak le. Clinton az 1992-es kampány során ezekhez a választókhöz szólt, akik *„keményen dolgoznak, betartják a játékszabályokat, és mégis rosszul járnak”*. Ezek a választók 1994-ben romló helyzetükért azonban az immár egységesen demokrata kézben lévő kormányt hibáztatták, és meg is szüntették a Kongresszus demokrata többségét.

Míg a liberális szárny a Demokrata Párt 1994 utáni feléledését alapvetően a tradicionális demokrata jóléti politika, fogyasztói jogok, környezet- és munkavédelem szabályozásának megvédésével magyarázza, addig az Új Demokraták a hangsúlyt a kulturális, szociális kérdések irányába tolják el. Az „új demokrata” értékelés szerint az elnök átfogalmazta az elmúlt huszonöt év sikeres republikánus témáinak egy részét, és ebben az új megfogalmazásban meg is változtatta azok tartalmát. Az elnök elfogadta, hogy a családi, morális értékek – amelyek erősítése a republikánus ideológia egyik alappillére – alapfeltételei a sikeres társadalomnak, de egyben tagadta, hogy ezek az értékek a gazdasági élettől elszakítva kezelhetők lennének. Ez az átfogalmazás tette például lehetővé, hogy a „hagyományos családi értékek” érvényesítése nevében legitimálja az új, egészségügyi alapú fizetés nélküli szabadság országos bevezetését a kongresszusi republikánusok által képviselt üzleti érdekekkel szemben. Az 1996-os kampány során ennek a törvénynek további kiterjesztését javasolta, azt vetve fel például, hogy dolgozó szülők rövid fizetés nélküli szabadságot vehessenek ki gyermekük iskoláztatásával kapcsolatban.

Az Új Demokraták hivatkoznak továbbá arra, hogy Clinton elnök hitelét nagyon megnövelte, hogy 1995 nyarán elfogadta a republikánusok egyik fő követelését, a kiegyensúlyozott költségvetés szükségességét. Az elnök ezzel bebizonyította, hogy egy demokrata is lehet fiskális konzervatív, és ebben a szerepében sikeresen tudott tiltakozni a republikánus párti adócsökkentési javaslatok ellen, amelyek amellet, hogy hozzájárultak volna a deficit növekedéséhez, túlnyomóan a társadalom jobb módú rétegeinek kedveztek volna. Az immár fiskális konzervatív elnök, aki elfogadta a költségvetési deficit megszüntetésének szükségességét gazdasági fellendülés idején, ellenkezett a Republikánus Párt egyik központi célját, azt nevezetesen, hogy a kiegyensúlyozott éves költségvetés elvét foglalják az alkotmányba. A Fehér Ház fő érve az alkotmány kiegészítése ellen az volt, hogy gazdasági recesszió esetén a kiegyensúlyozott

költségvetés elmélyíti a válságot, és növeli a társadalmi károkat. Ennek a kérdésnek az erőltetése miatt a republikánusok a világválság idején nagy politikai árat fizettek, azonban ennek emléke egyre kevésbé befolyásolja a jelenlegi politikai dialógust. 1997 elején a Szenátusban a republikánusok ismételten szavazásra bocsátották ezt az alkotmánykiegészítést, amely ebben az esetben sem kapta meg a szükséges kétharmados többséget.

Az elnök elismerte továbbá, hogy bizonyos korlátokra van szükség az öregek nyugdíjára és betegbiztosítására fordított összegek tekintetében, máskülönben a költségvetés egyre nagyobb részét kell e célokra fordítani. Ellenezte azonban a csökkentésnek a republikánusok által javasolt mértékét, különösen a program szerkezeti átalakítását. A republikánusok által javasolt ama strukturális változtatások, amelyek megengedték volna a nyugdíjasoknak, hogy az általános betegbiztosítás helyett bizonyos magánbiztosítási konstrukciókat választhassanak, Clinton szerint az általános öregkori betegbiztosítási rendszer aláásásához és hosszú távon annak elhalásához járultak volna hozzá.

Az elnök – miközben visszautasította a jövedelemadó általános tizenöt százalékos csökkentését, addig – bizonyos meghatározott célokra, például kiemelten a felsőoktatás céljaira adókedvezményeket javasolt.

Ugyanígy: az elnök kooptálta, majd a saját képére formálta a republikánusok egyik leghatásosabb politikai témáját, a bűnözés elleni harcot. Ebben azonban nemcsak a bűnözők súlyosabb büntetését értette bele, hanem a fegyverviselés korlátozását is – ami igencsak érzékenyen érintette a fegyverlobblyt, a Republikánus Párt egyik legfontosabb ideológiai és anyagi támogatóját. Míg annak idején, a Reagan–Bush-korszak alatt a rendőri szervezetek rendszeresen hivatalos támogatásukról biztosították a republikánus politikusokat, most Clinton – nem kismértékben a fegyverviselés korlátozásának köszönhetően – maga mellé állította a fő rendőri érdekképviselőket. A bűnözés elleni harc kérdése egyébként jól mutatja az Új Demokraták és a tradicionális demokraták közötti különbséget: bár a büntetés szigorításának követelésével szemben mindkettő a bűnözés megelőzésére teszi a hangsúlyt, az Új Demokraták a bűnüldözés hatékonyságának növelését, míg a tradicionális demokraták a bűnözés társadalmi-gazdasági okainak megszüntetését állítják előtérbe.

Az 1994-es republikánus győzelem nagy vesztesei az ország legszegényebb rétegei voltak. Míg a középosztály széles rétegeit segítő állami jóléti programok alapvetően túlélték az elmúlt két év politikai viharát, a hatvan éve létrehozott roosevelti szegényprogramok nagy átalakuláson mentek keresztül. A költségvetési kiadások csökkentése nagymértékben koncentrálódott a szegényprogramokra. Az összegek csökkentésén túl – és talán ez a legjelentősebb változás – a szövetségi kormány többé nem garantálja a szegények segélyezését, ez immár az egyes államok feladatává vált. Clinton már 1992-ben célul tűzte ki a szegényprogramok megváltoztatását, de az eredeti 1992-es clintoni „új demokrata” politika szerint a szegényprogram reformja nem hozott volna költségvetési megtakarítást – legalábbis rövid távon nem. Eszerint a szegények munkaerőpiacon való megjelenése és helytállása a költségvetéstől éppenséggel a kiadások növelését, nem pedig csökkentését igényelte volna. Politológusok között nemigen vitatott az, hogy amikor Clinton elnök 1996 nyarán aláírta a szegényprogramok megváltoztatásának törvényét – amelyet ellenzett mind a képviselőházi, mind a szenátusi demokrata vezetőség –, ezzel az ország politikai életének konzervatív fordulatát szentesítette. A Demokrata Párt liberális szárnya szerint 1996 nyarára a Republikánus Párt

eléggé meggyengült ahhoz, hogy az elnök politikai veszteség nélkül kiállhatott volna eredeti reformkoncepciója mellett.

A Kongresszus demokrata frakciójában a tradicionális demokraták vannak túlnyomó többségben, míg a Fehér Házban a domináló politikai vonal az Új Demokratáké lett. A Fehér Házból és a kormányból a liberális vonal legjelentősebb képviselői az 1996-os választások után kiváltak. Leon Panetta, George Stephanopoulos, Robert Reich helyét középutas politikusok foglalták el. A középutások Clinton sikerét egy új választási koalíció megteremtésével magyarázzák. Eszerint az elnöknek sikerült a gazdasági kérdésekben liberális, a szociális kérdésekben azonban konzervatív „kékgalléros” („blue collar”) réteget – az úgynevezett Reagan-demokratákat – a Republikánus Pártról leválasztania; ezzel egyidejűleg képes volt megszerezni a magasabb jövedelmű és iskolázottságú középosztálybeli független elővárosi szavazók nagy részét is, akik általában mérsékeltlen konzervatív gazdasági nézeteket vallanak, de szociális kérdésekben inkább liberálisak. Az elnök nyert az amerikai társadalom minden jövedelmi csoportjában, leszámítva az évi hetvenötezer dollár fölött keresők körét. Clinton előretört az elővárosokban, amelyek egészen a közelmúltig a republikánusok választási bázisai voltak, miközben megtartotta a hagyományosan demokrata nagyvárosi centrumokat is.

Az 1996-os választások során a nők túlnyomó többségben, tizenhét százalékkal többen szavaztak Clinton elnökre, mint Dole szenátorra, és ezzel behozhatatlan előnyt adtak az elnöknek. Ezzel szemben a férfiak fele-fele arányban szavaztak a két nagy párt elnökjelöltjére. A szavazói magatartás nemek közötti eltérése az 1996-os választások kiugró jelensége volt, amelynek elemzése a Republikánus Párt jövője szempontjából az egyik legfontosabb feladat.

Az Új Demokraták a Fehér Ház politikai programjának középutas voltát hangsúlyozzák, és ezt tekintik Clinton újraválasztása kulcsának. A tradicionális demokraták kiemelik, hogy a republikánusok ugyan megtartották többségüket a Kongresszusban, de csak azon az áron, hogy a republikánus képviselők egy jelentős része sorra elhárította magát a Republikánus Párt 1994 óta hirdetett radikális programjától. Az újraválasztott képviselők ebben az értelmezésben mandátumukat 1996-ban már nem a szövetségi kormány radikális visszaszorítására, a jóléti programok felszámolására kapták meg. Erre legjellegzetesebb példa, hogy a Ház elnöke, az 1994-es republikánus forradalom vezetője, Newt Gingrich, 1996-ban a minimálbér növelésének programját állította kampánya középpontjába, s tette ezt azok után, hogy a minimálbér emelését eredetileg még csak szavazásra sem akarta bocsátani a vezetése alatt álló Képviselőházban. A minimálbér emelése 1996 tavaszán a Demokrata Párt liberális szárnyának győzelmét jelentette. Ennek a harcnak a jelentőségét az Új Demokraták annak ellenére alábecsülték, hogy az AFL–CIO szakszervezetek által folytatott televíziós kampány hatására a kongresszusi republikánusok egy része nyilvánosan megváltoztatta álláspontját a kérdéssel kapcsolatban. Közvélemény-kutatások mutatták, hogy a minimálbér emelését a lakosság túlnyomó többsége támogatta.

Az elnökválasztási szavazatok nemek szerinti arányai mellett érdemes egy pillantást vetni a kor szerintiekre is. A tizennyolc–huszonkilenc évesek korosztálya még nagyobb arányban szavazott Clintonra, mint a nők. A fiatalok körében az elnök sikerét nagymértékben különböző oktatásügyi programok támogatásával érte el. A Republikánus Párt befolyását az oktatási kérdésekben az 1996-os kampány során tovább gyengítették azok a javaslatok, amelyek többek között az Oktatásügyi Minisztérium megszün-

tetését, az egyetemi hallgatóknak nyújtott hitelek feltételeinek megváltoztatását, a magán- és vallási iskolák állami támogatásának bevezetését helyezték kilátásba. Az elnök a kampány során a felsőoktatás különböző adókedvezményekkel való kiterjesztésének programját hirdette meg. A kilátásba helyezett program átütő népszerűségét magyarázza, hogy az elmúlt húsz év bérstatisztikái szerint csupán a felsőfokú képzettséggel rendelkezők voltak képesek a reálbérek csökkenését elkerülni. Felmérések szerint a választók nagy része az oktatás kérdésének rendezését tartotta az ország előtt álló egyik legfontosabb feladatnak.

Az 1996-os kampány azt mutatta, hogy azok a témák, amelyek a hetvenes évek óta vonzalmat ébresztettek a Republikánus Párt iránt, mára elvesztették varázserejüket. A Republikánus Párt sem került ki a választásokból kevésbé megosztottan, mint a Demokrata Párt. A reagani koalíció, amely a gazdasági és a kulturális konzervatívokat képes volt egy nagy táborba összefogni, szétesett. Reagannek sikerült a liberális állam korlátozásának programjával megszereznie mind az adók és a regulációk csökkentésének és általában a laissez faire gazdasági politikájának híveit, mind pedig az úgynevezett kulturális konzervatívokat, akik a liberális állam programjait okolták az ország erkölcsi válságáért. A két tábor közötti egység nagymértékben épült a közös ellenség – a liberális állam – elleni harcra, s kevésbé valaminő pozitív programra. A gazdasági konzervatívok jelentős része nemcsak gazdasági, hanem a szociális-kulturális kérdésekben is libertárius nézeteket vall. Ezzel szemben a kulturális konzervatívok az állam hatalmát és tekintélyét szívesen használnák fel saját vallási, oktatási, erkölcsi céljaik elérésére. A kényszerű házasság a Republikánus Párt két nagy választóblokkja között állandó súrlódásokat eredményezett, és ez volt az, ami már Bush elnök bukásához is hozzájárult.

A Republikánus Párton belüli nagy belső ellentéteket jól reprezentálják a női szavazatok elemzése körüli viták. Dole szenátor a nők 37%-ának szavazatát nyerte el, szemben Clinton 54%-os arányával. A nők és a férfiak eltérő magatartása már a nyolcvanas évek óta megfigyelt jelenség, de döntő méretűvé a '96-os választások során vált. Clinton elnök kampánya határozottan célba vette a női szavazatok megszerzését.

A Republikánus Párt vezetősége elismeri, hogy a női szavazók ilyen mértékű elvesztése aláassa a párt elnöki ambícióit. A nők támogatásának csökkenéséért a Republikánus Párt gazdasági kérdésekben konzervatív szárnya a kulturális konzervatív blokkot és annak a párton belüli növekvő befolyását hibáztatja. A Republikánus Párton belül egyre nagyobb szerepet játszik az úgynevezett keresztény jobboldal, és ezen belül kiugró szerepe van a nagy mozgósítóerővel rendelkező Keresztény Koalíció nevű mozgalomnak. A Keresztény Koalíció a társadalom morális válságát, a válások és házasságon kívül született gyerekek, továbbá az abortuszok számának növekedését, a közbiztonság romlását, a bűnözés terjedését, a szexuális erkölcsök romlását politikai eszközökkel kívánja orvosolni. A keresztény jobboldal, amely elsősorban fundamentalista protestáns mozgalom, harcol az abortusz törvényen kívül helyezéséért, az állami iskolákban az imádkozás bevezetéséért, a vallási iskolák állami támogatásáért, a Teremtés elméletének a darwinizmussal egyenértékű tudományos elméletként való oktatásáért, a homoszexualitás törvényen kívül helyezéséért. Ahogy a Republikánus Párton belül a Keresztény Koalíció befolyása nőtt, úgy váltotta ki ez a program a szavazók nagy részének az ellenszenvét. A Republikánus Párton belül a női szavazók egy része ennek a programnak a hatására fordult el Dole szenátortól. Hasonló hatást váltott ki a fegyverlobby is, amely szinte kizárólag a Republikánus Pártot támogatta, és elérte,

hogy az 1994-es választások után a republikánus többségű Képviselőház napirendre tűzze a Clinton által előzőleg elfogadott és nagy népszerűségnek örvendő fegyverviselési korlátozások visszavonását.

A kulturális konzervatívok azonban eltúlozták tartják a női szavazatok elvesztésének ezt a magyarázatát. Arra hivatkoznak, hogy ama republikánus politikusok sem nyerték meg nagyobb arányban a női szavazatokat, akik ugyan fiskális konzervatívok, de akik mérsékelt vagy liberális nézetet vallottak a szociális kérdésekben. Érvelésük egyik sokat emlegetett példája a Republikánus Párt egyik új sztárjának, William Weldnek, Massachusetts állam kormányzójának az esete, aki szenátorjelöltként megbukott 1996-ban, és aki többek között támogatta a homoszexuálisok és más kisebbségek jogainak védelmét és a nőknek az abortuszhoz való jogát.

Valóban, a közvélemény-kutatások már 1996 elején mutatták, hogy a kongresszusi republikánusok népszerűsége – különösen a nők körében – a kormány ideiglenes bezárásakor katasztrofálisan leesett, és ezt a választási év folyamán már nem sikerült visszafordítani. A nyugdíjasok gazdasági biztonsága, a környezetvédelem és az oktatás kérdése mind-mind nagy szerepet játszott abban, hogy a nők nagy többséggel szavaztak demokrata elnökjelöltre és kongresszusi képviselőkre.

A republikánus elnökjelölt gazdasági programja sem változtatta meg 1996 során a választási harc dinamikáját. Dole szenátor gazdasági programjának egyik legfontosabb eleme a jövedelemadó rátájának 15%-os általános csökkentése volt. Ez a program, amelyhez hasonló 1980-ban és 1984-ben Ronald Reagan számára még elsöprő sikert hozott, 1996-ra már elvesztette hitelét. A választók eddigre kételkedéssel fogadták az úgynevezett supply-side elméletet, amely szerint a jövedelemadó csökkentése a gazdasági növekedés felgyorsulását eredményezi, és azt ígéri, hogy a nagyobb gazdasági aktivitásból származó többlet-adóbevételek döntő mértékben kárpótolni fogja a költségvetést az alacsonyabb adóráta okozta adókiesésért. (Ez a nézet sohasem vált általánosan elfogadott közgazdasági elméletté.) A választók 1996-ban már nem hitték el, hogy egyszerre lehet adót is és a deficitet is csökkenteni.

A vita az állam szerepéről 1996 őszén – legalábbis átmenetileg – nyugvópontonra jutott. Az elnök kismértékű, konkrét – például oktatási célú – adókedvezményeit a választók hitelesebb programnak tartották, mint a jövedelemadó jelentős általános csökkentését. Ez ideológiai fordulatot jelentett az adók általános megítélésében. A közhangulat változását mutatja, hogy Reagan 1981-ben elnöki beiktató beszédében még azt mondta, hogy „...az Állam nem nyújt megoldást a problémáinkra, a probléma maga az Állam...”. Erre utalva és ezzel szembeállítva Clinton második beiktató beszédében, 1997-ben így fogalmazott: „...nem az Állam a probléma, és nem az Állam a megoldás... de amikor [az Állam] az emberek érdekében fel tud lépni, akkor az Állam tegyen inkább többet és ne kevesebbet”. Clinton elnök már 1996 folyamán elismerte, hogy a nagy állam korszaka lejárt, de ugyanakkor megvédte a republikánus Kongresszus támadásaitól a már létező nagy állami jóléti programokat, valamint a század jelentős környezetvédelmi, munkaügyi és egészségügyi szabályozásait. Elismerte, hogy egy kisebb, hatékonyabb, rugalmasabb központi bürokráciára van szükség, de hangsúlyozta az aktív állam szükségességét. Ezzel implicite megígérte, hogy új nagy jóléti programot nem fog kezdeményezni. Ugyanakkor az elnök a kampány során újabb, bár kis léptékű állami programok és szabályozások körvonalait vázolta fel, amelyek a munkavállalók számára az új információs korszak nemzetközivé váló gazdaságához alkalmazkodás megkönnyítését ígéri a vállalati leépítések és a stagnáló bérek idején.

Az 1996-os választások az ország választóinak megosztottságát mutatták, és meghagyták a két évvel korábban létrejött hatalmi struktúrát Washingtonban. Egyik párt sem tett szert döntő többségre, és egyik sem dominálja a politikai dialógust. Egyelőre csak a különböző kongresszusi kivizsgálások mutatják a felszín alatti feszültségeket. Bár az ország polarizálódott, és a Kongresszusban a középutas politikusok száma jelentősen megcsappant, a rendkívül kiegyenlített erőviszonyok miatt mégis a mérsékelt politikai irányvonal erősödött meg. Kedvez ennek a tendenciának a rendkívül erős gazdaság, az alacsony munkanélküliség és infláció, valamint a gyors gazdasági növekedés eredményezte csökkenő deficit. Az 1997-es év elején uralkodó együttműködési készséget jól jellemzi a Fehér Ház és a kongresszusi republikánus vezetőség költségvetésikeret-megállapodása, amelynek során mindkét fél mérsékelt programmal állt elő, és a jó gazdasági adatokra való hivatkozással ebből viszonylag keveset volt kénytelen feladni. Minden jel arra mutat, hogy a republikánus forradalom elvesztette lendületét, de a demokraták által várt új progresszív korszak sem köszöntött be.

Lackfi János

AZ ELÉGEDETLENSÉG DALA

Hogyha leültem, állni vágyom,
Hemperegni vetetlen ágyon,
Ha elindultam, megpihenni,
Ha megpihentem, menni, menni.

Böjtre vágyom, ha van mit ennem.
Koplalok? Enni lenne kedvem.
Rágyújtani, ha nincs dohányom,
Ha éppen van: leszokni vágyom.

Ha van lakásom, más lakásra,
Mindig csak egyre: másra, másra.
Lesnék idegen asszonyokra,
S hogy futnék tőlük iszonyodva!

Van életem, de vonz a másé,
Lennék N. Pál vagy X. Tamásné.
Lennék sündisznó, kurta lábon,
Üres palack vagy csonka várrom.

Kifelé vágyom én e létből,
Nézni, amíg temploma szétdől,
Befelé vágyom én e létbe,
S onnan lesni, hogy forr a Léthe...